

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Postbus 194, 8000 AD Zwolle

Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050

Jaargang 14, Nummer 3 / Nisan 5761 - April 2001

OPLAGE 375 EXEMPLAREN - ABBONNEMENT f 12,- - POSTGIRO 259272 - BANKREKENING 95.24.27.737

Naar een normale joodse literatuur¹

Over het werk van de Israëlische schrijver A.B. Yehoshua (deel 1)

Door Ruben Verhasselt

Wat is normale en wat is joodse literatuur? Wie schrijft joodse literatuur, wie leest die en waarin verschilt een joods van een niet-joods literair werk? Bestaat joodse literatuur eigenlijk wel?

Een stelling, af te leiden uit de essaybundel *Naar een normaal joods bestaan* van A.B. Yehoshua luidt: "Het feit dat we van een joodse literatuur spreken is een anomalie die voortkomt uit het bestaan van een diaspora." Immers, als er geen diaspora bestond en het Hebreeuws de moedertaal van iedere jood zou zijn, zouden we spreken van een Israëlische of Hebreeuwse literatuur. Deze toestand beschouwt Yehoshua als een 'normale' toestand. Het diaspora-bestaan is volgens hem een neurotische oplossing.

Yehoshua streeft naar een erkenning van Israëlischheid als algehele joodse identiteit, een identiteit die uitstijgt boven louter staatsburgerschap. Zo vindt Yehoshua dat hij, louter door zijn Israëlischheid, tien keer joodser is dan de opperrabbijn van Nederland. De erkenning van deze Israëlische identiteit zal joden uit de vrije wereld oproepen zich in Israël te vestigen, om zo te ontdekken wat de diaspora hun heeft ontnomen. Bovendien zal deze erkenning vele Israëlische's ervan weerhouden het land te verlaten voor de vleespotten van Amerika, aangezien het opgeven van die Israëlische identiteit meer inhoudt dan het inwisselen van een paspoort met behoud van een joodse identiteit.

Kijk, zegt Yehoshua, een joodse arts die in de diaspora in een joods ziekenhuis werkt, wordt geacht joods werk te doen; een maatschappelijk

werker van het JMW wordt geacht joods werk te doen; maar een Israëlische arts in een Israëlisch ziekenhuis of een Israëlische maatschappelijk werker verricht menselijk, maar niet speciaal joods werk. Zou een joodse auteur in de diaspora zo joodse literatuur schrijven en een Israëlische auteur niet?

Volgens Yehoshua is het precies andersom. In de diaspora wordt alles wat op een of andere wijze aan het leven van de joden raakt, onmiddellijk een joodse activiteit genoemd. In Israël hebben alle activiteiten op joodse zaken betrekking en worden alle activiteiten door joden onderling verricht. In Israël raakt alles automatisch het leven van de joden, en al wordt het dan misschien niet 'joods' genoemd, het is het des te meer.

¹ Dit artikel werd eerder gepubliceerd in: BZZLLETIN - Literair Magazin, jrg. 22, nr. 205, april 1993. De auteur Ruben Verhasselt verzorgde de laatste avond van de cursus Israëlische literatuur, die dit seizoen door Stichting Judaica in samenwerking met VU-Podium georganiseerd werd in de Zwolse synagoge. Het artikel wordt vanwege de lengte in twee afleveringen opgenomen in het Judaica-Bulletin.

Zo is ook het feit dat we spreken van een joodse literatuur een anomalie die voortkomt uit het bestaan van de diaspora.

De stelling is echter ook om te draaien: 'Het feit dat we van een joodse literatuur spreken, is geen anomalie, het feit dat we moeite hebben joodse literatuur te definiëren is een anomalie die voortkomt uit het bestaan van Israël.' Als Israël immers niet bestond en het Hebreeuws niet de nationale taal van de joodse staat zou zijn, zouden we het begrip 'joodse literatuur' niet aan een taal hoeven koppelen en zouden we een definitie kunnen vinden naar analogie van die van literatuur van andere minderheden (en dan niet taalminderheden zoals de Friese of de Baskische).

Een passende definitie van joodse literatuur laat zich dus moeilijk geven tegen de achtergrond van het bestaan van zowel een diaspora als een onafhankelijke joodse staat met een eigen taal.

Laten we, voor een poging zo'n definitie te construeren, eerst eens in de geschiedenis duiken en kijken hoe er over joodse literatuur in samenhang met de dichotomie van diaspora en onafhankelijke staat gedacht is.

Taalfederatie

Herzl, de grondlegger van de joodse staat, die het joodse bestaan wilde normaliseren en zich voorstelde dat heel het volk het diasporabestaan zou verruilen voor het leven in een onafhankelijke staat, kon zich niet indenken dat het Hebreeuws weer tot leven gewekt zou kunnen worden. In *Der Judenstaat* (1896) vraagt hij zich af 'wie van ons genoeg Hebreeuws kent om in deze taal een treinkaartje te kopen'. Hij stelde een taalfederatie voor à la Zwitserland, waarin iedereen zijn eigen taal zou behouden. Iedere taal? Neen, niet iedere taal... het Jiddisch, 'dat verkommerde gettojargon', zouden we moeten afleren. Het is vreemd dat Herzl, die toch duidelijk de waarde van symbolen zoals een nationale vlag inzag, wel een negatieve symbolische waarde aan het Jiddisch toekende, maar het symbolische (en praktische) belang van één bindende, nationale taal en dus een nationale literatuur bagatelliseerde. Volgens Herzl zou een joodse literatuur dus niet aan taal gebonden zijn.

Hoe anders zagen de Jiddisjisten en de Hebraïsten het die op de Conferentie van Tsjernovits in 1908 het Jiddisch uitriepen tot 'een nationale taal van het joodse volk' en het Hebreeuws tot 'de nationale taal van het joodse volk'. Deze definitie maakte eensklaps van de Hebreeuwse en de Jiddische literatuur een 'joodse' literatuur, zonder zich uit te spreken over literatuur door of voor joden in andere talen.

Als dan ten slotte in 1948 het Hebreeuws de eerste taal in de onafhankelijke joodse staat wordt, nadat het al eerder tijdens het Britse mandaat als officiële taal was erkend, en er in Palestina een heus joods literair systeem - compleet met schrijvers, lezers, uitgevers, boekwinkels, recensenten enz. - was ontstaan, lijkt het pleit beslist. Alleen... de diaspora blijft in stand. En joden in de diaspora blijven de verschillende landstalen of soms Jiddisch spreken.

We kunnen dus 'joodse literatuur' toch niet alleen aan een bepaalde taal binden. Moeten we dan een definitie vinden naar analogie van andere minderheidsliteraturen?

De analogie

In de feministische literatuurkritiek is eindeloos gediscussieerd over een definitie van vrouwenliteratuur. Gerrit Komrij heeft een elegante oplossing voor 'homoseksuele literatuur'. Er zijn drie argumenten, stelt hij, die alle drie op zich niet voldoen: 1. De schrijver is homoseksueel; 2. Het werk is geschreven voor een homoseksuele lezer; 3. Het boek handelt over homoseksuelen, heeft een als zodanig te herkennen thema. Door, voor, en over, en geen van de argumenten is op zich voldoende. Ach, zegt Komrij, als er dan maar ten minste aan twee van de drie argumenten wordt voldaan.

Komrij's optelsom is mutatis mutandis op 'joodse literatuur' toe te passen, al kleven er haken en ogen aan. We gaan de drie argumenten eens na.

1. De auteur

Is 'joodse literatuur' dan literatuur die door joden is geschreven? Een romantische literaturopvatting, die sterk de nadruk op de auteur en zijn of haar achtergrond legt, zou inderdaad zo kunnen luiden. Willen we niet in een pijnlijke wie-is-jood-discussie verzanden, dan moeten we de halachische status of zelfs het lidmaatschap van een liberaal joodse gemeente van de schrijver niet als bindend opleggen.

Is vrouwenliteratuur per definitie door vrouwen geschreven? Het boek *Mijn Michael* van de man Amos Oz verscheen in het Hongaars in een vrouwenreeks, 'Femina' geheten, en toen ik het een vriendin cadeau gaf, las ze het en weigerde vervolgens aan te nemen dat Amos Oz een man zou kunnen zijn. Een voorbeeld dichter bij huis is *Twee Vrouwen* van Mulisch. Is dat geen vrouwenliteratuur? Een Nederlandse lezer die weet dat Mulisch een man is, kan er in eerste instantie door een foute associatie van schrijver

met romanfiguur gemakkelijk van uitgaan dat de ik-figuur een man is. Pas na vele bladzijden blijkt de ik-figuur een vrouw. Hoeveel moeite kostte het de vertaalster niet om deze wisseltruc te behouden in het meer sexistische Hebreeuws, dat in veel van zijn werkwoordsvormen het geslacht van de eerste persoon verradert. Mannen kunnen dus vrouwenliteratuur schrijven, en vrouwen mannenliteratuur. Zou zo ook een niet-jood joodse literatuur kunnen schrijven.

Op het joodse-schrijverscongres dat eind 1988 in Californië plaatsvond, kwam het tot een felle woordenwisseling tussen Cynthia Ozick en Amos Eilon. Inzet van het conflict was de schrijver Anton Sjammas een christelijke Arabier met een Israëliisch paspoort en een Israëliische identiteit, die in het Hebreeuws schrijft. Zijn roman *Arabesken* kwam in 1989 in het Nederlands op de markt. Ozick vond dat Sjammas door het schrijven in het Hebreeuws 'zijn Pegasus tot een muilezel had gemaakt'. Dat wil dus met zoveel woorden zeggen: Sjammas had zijn gevleugelde paard gekortwiekt en gesneden tot een onvruchtbare bastaard uit een rassengemengd huwelijk. Eilon maakte haar vervolgens uit voor fasciste. Haar beeldspraak was ook niet bepaald fijnzinnig en brengt nare associaties met zich mee. Nog niet zo lang geleden werden immers Duits-joodse schrijvers, van Heine tot en met Zweig, beschuldigd van het onvruchtbaar maken van de Duitse taal door deze aan te wenden voor kosmopolitische, niet-Duitse ideeën.

Sjammas, Arabisch staatsburger van de joodse staat, schrijft in het Hebreeuws, en dus voor een joods publiek. Hij schrijft in de nationale joodse taal over onderwerpen die de joodse staat aangaan en dus... joodse literatuur.

2. De lezer

Een moderne literatuuropvatting, de receptie-esthetica, legt sterk de nadruk op de lezer. De lezer maakt uit wat en hoe hij of zij leest. Een lezer met een joodse identiteit - niet per se halachisch joods of lid van een joodse gemeente - kan zelf uitmaken of een bepaald boek door hem of haar gelezen en geïnterpreteerd wordt als 'joodse' literatuur of niet. Hij/zij kan er een joodse thematiek in herkennen of zelfs erin leggen.

De vrijheid die hiermee aan de lezer wordt gegund brengt echter Komrij's optelsom in gevaar: als de lezer is beïnvloed door een romantische literatuuropvatting, zou hij/zij alleen die boeken die door joodse schrijvers geschreven zijn als joods beschouwen. De drie argumenten gaan dan door elkaar lopen.

Uit de affaire rond Sjammas zal duidelijk zijn wat de beste manier is om je te verzekeren van een joods publiek: te schrijven in het Hebreeuws. In landen met andere landstalen is nu eenmaal geen onafhankelijk joods literair systeem. Zo kan het bestaan van Israël in Komrij's optelsom worden verweven.

3. Het werk zelf

Andere moderne literatuuropvattingen zoals de New Criticism zetten zich af tegen biografische en historische studies en impressionistische kritiek, en leggen de nadruk op het werk zelf en zijn interne structuur en opbouw.

Joodse literatuur bestaat op zich en er wordt niet gekeken naar lezer of schrijver. Een joods boek zou bij voorbeeld zich af kunnen spelen in een joodse ruimte, met joodse hoofdpersonen, enzovoort. Deze opvatting, op het eerste gezicht de enig juiste, gaat uit van een simplistisch objectivisme van de lezer. Wie Yehoshua leest, weet meestal van tevoren dat de schrijver Israëli is en is misschien zelfs bekend met zijn opvattingen. Hoe kan de lezer dan in 's hemelsnaam nog objectief zijn werk bekijken? Misschien hoeft dat ook niet: Yehoshua voldoet al aan de eerste twee delen van Komrij's optelsom en het is dus niet onzinnig om zijn werk als joodse literatuur te lezen. Het leesproces zelf moet uitmaken of dat werk ook voldoet aan het derde deel van de optelsom. Vooral Yehoshua's oudere werk is wat dat betreft interessant, want daarin lijkt de Israëliische situatie volkomen ondergeschikt aan de *condition humaine*.

Een niet-joodse bril: westerse literatuur

De hamvraag die Nederlandse recensenten tot in den treure aan Israëliische schrijvers stellen, is: 'Wat maakt uw werk tot niet-specifiek joods, niet-specifiek Israëliisch en zodoende interessant voor Nederlandse lezers?' Deze onzinnige vraag kan omgedraaid worden: wat maakt het werk van Yehoshua specifiek joods? Van Yehoshua's tweede bundel korte verhalen, *Moel ha-Je'arot* ('Met het oog op de bossen', 1968) zijn er drie in het Nederlands vertaald en uitgekomen onder de titel *Drie dagen en een kind* (1982). Het eerste wat opvalt in die verhalen is de existentiële angst en besluiteloosheid van de hoofdfiguren, die in diepe eenzaamheid verkeren en niet in staat zijn te communiceren met hun medemens. In het titelverhaal 'Drie dagen en een kind' is een wiskundestudent blijven steken in zijn scriptie, 'in een doolhof die hij zelf heeft geschapen'. Het verhaal staat boordevol zinnen als: 'Ik verveel me, zoals gewoonlijk', 'Iedereen behalve ik is

wel ergens in geïnteresseerd', 'Ook al zweeg ze, het leek alsof ze naar me luisterde', 'Ze was zo nadrukkelijk onbenaderbaar', 'Ajeb geeft geen antwoord of misschien luistert hij niet', 'Ik versta geen woord van zijn gemompel, betwijfel of Jali er een woord van verstaat', 'Tranen verstikken mij'. Als de ik-figuur een brief schrijft, krijgt hij geen antwoord. Als hij verwacht zijn ex-geliefde aan de telefoon te krijgen, blijkt haar man aan de lijn te zijn - zelf heeft hij geen telefoon, hij moet ervoor naar de benedenburen. Het tweede telefoontje is daadwerkelijk van de vrouw met wie hij zo graag contact heeft, maar in het gesprek vallen stiltes. Hij geeft allerlei bijzonderheden, maar ze luistert niet. En na drie dagen opgescheept te zijn met een ongewenst kind, Jali, de enige wiens naam hij niet kan thuisbrengen, begint hij zowaar zijn kinderlijke tongval te begrijpen, maar dan moet het kind weer terug naar zijn ouders.

De ik-figuur voelt zich omgeven door roofdieren. Alle personen behalve Jali hebben namen als Ze'ev (wolf), Dov (beer), Chaja (wild dier), Tsvi (gazelle), Jael (steenbok), Dvora (bij). Jaels ouders worden vergeleken met oude vossen, die zich ingraven in hun hol. Er is zelfs een leeuw in de vorm van Arjeh, een lijvige, gebaarde vrijgezel van middelbare leeftijd in een jas van schapenbont, die van tijd tot tijd de kibboets verlaat om in de stad achter de vrouwen aan te gaan. De figuren zijn roofdieren, dieren met geweien of hoorns, insecten met angels, of zelfs een leeuw in schaapskleren. Homo homini lupus, de mens is voor zijn medemens een wolf - of zoals Sartre het zegt: *l'enfer c'est les autres*, 'de hel dat is de anderen'. Zelfs de planten die een rol spelen in het verhaal, prikken: Jael bestudeert distels.

Voor deze interpretatie reikt het verhaal zelf de sleutel aan: Iedereen loopt hier achter symbolen aan. In hun overmatige enthousiasme voor symbolen, houden de Jeruzalemmers zichzelf voor symbolen. En dus spreken ze op symbolische wijze in symbolische taal, ze lopen op een symbolische manier en ontmoeten elkaar symbolisch. 'Kijk eens aan, ook ik ben in staat mijzelf als symbool te zien.'

Als een romanfiguur zichzelf en de anderen als symbool ziet, mag een lezer dat ook.

Het verhaaltje dat de ik-figuur aan de kleine Jali (het zoontje van Ze'ev) vertelt, krijgt een diepere betekenis: 'Ik begon een avonturenverhaal waarin ik alle dieren van het bos betrof: de beer, de vos, de wolf, het hert, hun vrouwen en kinderen. Ze liepen door het bos, aten, dronken, sliepen, en voerden wrede oorlogen. De meeste kwamen op gewelddadige wijze aan hun einde, en

degene die overleefden waren dat niet waard.' Het verhaaltje eindigt als volgt: 'Ik besluit al wat leeft en bloeit uit te roeien, met uitzondering van één klein wolvenjong [d.i. het zoontje van Ze'ev, RV], de enige overlevende.'

De thematiek van dit verhaal is dus op het eerste gezicht allesbehalve specifiek-joods. Door een niet-joodse bril gezien schrijft Yehoshua Westerse literatuur en daarvoor is hij zowel geprezen als gelaakt: aan de ene kant, omdat hij als schrijver van de zogeheten Gal Chadasj ('Nieuwe Golf') meehielp de Hebreeuwse literatuur boven de provincialiteit van de prille joodse staat uit te tillen; aan de andere kant door conservatieve critici, omdat er in zijn vroege werk 'niets joods', 'niets eigens' en vooral geen joods engagement meer in zijn werk zou zijn terug te vinden.

Besluiteloosheid

In het tweede verhaal, 'Met het oog op de bossen', lijkt de Israëliëse situatie evident, al is het thema weer universeel: de onmogelijkheid van de menselijke communicatie. De hoofdpersoon is weer een vastgelopen student, in de geschiedenis dit keer, die in alle eenzaamheid als brandwacht in een bos zijn scriptie over de kruisvaarders probeert te schrijven, hetgeen natuurlijk helemaal niet lukt. De enige in zijn omgeving is een monddood gemaakte Arabier van wie ze (zij of wij?) in de oorlog de tong hebben afgesneden, en diens dochtertje dat terugdeinst als hij haar over de bol wil aaien. De Arabier verstaat geen Hebreeuws. Met de telefoon zijn geen privé-gesprekken te voeren. Na wekenlang turen brandt het bos al, in lichterlaaie gezet door de Arabier, terwijl de student erbij staat te kijken.

In 'Het almaar voortdurende zwijgen van de dichter' gaat het om een dichter wiens inspiratie is opgedroogd. Hij leidt een eenzaam bestaan met zijn achterlijke zoon, die hij op zijn oude dag verwekte. 'Mijn waanzin in mijn bleke zaad' luidt een van de krabbels die zijn zoon uit zijn la met aantekeningen opdiept. De oude dichter verkiest de eenzaamheid, het zwijgen, de *a n o n i m i t e i t*. H i j , z i j n zoon en zijn dochters worden nooit bij name genoemd. Met zijn achterlijke zoon is communicatie zo goed als onmogelijk. Sterker nog, doordat hij zich vanaf de late zwangerschap van zijn vrouw schaamt voor zijn zoon, mengt hij zich nauwelijks meer onder mensen en lijdt ook de communicatie met anderen eronder.

Hij schrijft niet meer en hij wordt niet meer gelezen, met twee uitzonderingen. Een jonge

recensent publiceert ergens in een krant een resumerend artikel en vermeldt hem langs zijn neus weg, geringschattend; de recensent noemt zijn zwijgen steriel. En in de klas van zijn zoon wordt twee of drie weken voor het eind van het schooljaar een oud gedicht van hem behandeld. 'Achter in het lesboek hadden ze wat verzen bij elkaar gezet, een bloemlezing van gelegenheidsgedichten, voor vrije lessen of zoiets.' Tussen de gedichten stond ook een oud gedicht van hem, iets wat hij tientallen jaren geleden geschreven had. Het was absoluut niet voor jongeren bedoeld, maar goed, de mensen hebben zich daarin vergist.

Ook leest de dichter niet meer, behalve wat pulpdetectives: hij gruwet van literatuur. 'Waarover valt er nog te schrijven? Is er iets wat nog gezegd zou kunnen worden? Ik zeg jullie dit: het is alles bedrog. De populier verliest zijn schors, de tuin verliest zijn kleuren, mos bedekt de stenen.'

Het is herfst; het hemelsblauw wordt bedekt door wolken, en nog een krabbel die zijn zoon uit een la heeft opgediept, luidt: 'Als de mens is het hemelsblauw.' Het is dus zijn eigen herfst. Hij wordt oud, en raakt voor het eerst overtuigd van zijn eigen sterfelijkheid. Langzamerhand wordt hij afhankelijk van zijn zoon, die steeds meer klusjes in huis doet, en ten slotte uit zijn naam een gedicht zal publiceren. Hij probeert zich halfhartig los te maken, hij wil op reis, maar besluit uiteindelijk niet verder te gaan dan op en neer naar Cyprus, zogenaamd als een soort voorspel voor de grote reis. Hij kan zich niet vrijmaken, hij weet niet eens meer hoe je het woord *cheroet* (vrijheid) spelt. Eén boot heeft hij al gemist, een tweede ligt op hem te wachten...

Yehoshua's hoofdpersonen zijn verstrikt in hun besluiteloosheid en verveling, hun existentiële angst en vrees voor de vrijheid. Communicatie is onmogelijk - of het nu is tussen vader en zoon, tussen man en vrouw, dichter en publiek, kind en klasgenoten, Israëli en Arabier. Iedere mens is gevangen in een eigen kooi.

Einde eerste deel

HET ALEF-BEET, EEN "GOOCHEM" ALFABET (18)

door Dick Broeren

De Tsadee en de Kof

De zeer karakteristieke letters Tsadee en Kof worden in de traditie vrijwel altijd op elkaar betrokken en met elkaar verbonden in het woord *tsadiek*. Het gezegde luidt dan dat de Tsadee een rechtvaardige, een *tsadiek* wordt als daar de volgende letter van het alfabet, de Kof aan toegevoegd wordt. Bij de bespreking van de 18e en 19e letter van het Hebreeuwse alfabet ligt dan ook de nadruk op de betekenis van het woord *tsadiek*, 'rechtvaardige'.

De betekenis van dit woordspel wordt duidelijk als je beseft dat de letter Kof op haar beurt in de traditie geassocieerd wordt met het begrip *kêdoesjah* dat heiligheid betekent en meerspecifiek Gods heilig zijn. Pas als een mens zich voortdurend bewust is van het heilige, van de

aanwezigheid van de Heilige, kan hij een *tsadiek*, een rechtvaardige worden.

De Tsadee

De getalswaarde van de Tsadee is 90 en omdat het de 18e letter van het Hebreeuwse alfabet is, valt onmiddellijk op dat 90 het *vijfvoud* is van 18, het

‘levens’-getal.¹ Er ligt dus een verband tussen 5 - het Tora-getal, 18 - het levensgetal en 90 het getal dat geassocieerd wordt met het begrip gerechtigheid.

De Tsadee komt in twee vormen voor (zie boven), de gebogen Tsadee aan het begin en in een woord, en de rechte Tsadee zoals die aan het eind van een woord wordt geschreven. Natuurlijk is deze vorm evenals dat het geval is bij de Kaf, de Noen en de Pee in de ontwikkeling van het Hebreeuwse schrift ‘vanzelf’ ontstaan, waarschijnlijk om het ene woord van het andere te onderscheiden en om verwarring te voorkomen, maar dat verhindert de Midrasj niet om ook hier een allegorische betekenis aan te hechten. Het heet dan dat de Rechtvaardige, de *Tsadiék*, in *deze* wereld gebogen gaat onder de ongerechtigheid van de mensen, maar in de toekomstige wereld zal hij rechtop kunnen gaan.²

De eerste mens die in Tora rechtvaardig wordt genoemd is Noach.³ God besluit de mens te verdelen omdat deze zijn schepping niet waard is, *maar Noach vond genade in de ogen van de Eeuwige... Noach was een rechtvaardig, oprecht man in zijn geslachten. Noach wandelde met God.* Bij dit vers vallen een paar dingen op. In de eerste plaats bestaan de Hebreeuwse woorden voor ‘Noach’ en ‘genade’ beide uit twee dezelfde letters namelijk de Noen en de Chet.⁴ Noach wordt een rechtvaardige genoemd én een oprecht, onberispelijk man. Een kwalificatie die hem op dezelfde hoogte brengt als Adam. Zonder overdrijving kunnen we hier stellen dat deze Noach een mens was zoals God het bedoelt, ondanks het feit dat hij uit niet zo’n beste familie kwam. Hij was een zoon van Lamech, die er nogal graag op los sloeg, en achter-achter kleinzoon van Kaïn óók tamelijk berucht. Maar ten voordele van Noach kunnen we aanvoeren dat een van zijn voorvaders Henoch was, die eveneens met God wandelde.⁵ De tekst van Genesis 6:9c levert een interessant vertaalprobleem op. Natuurlijk zijn de officiële vertalingen correct. Maar als we de Nederlandse vertalingen lezen is Noach het onderwerp en is God het voorwerp. Vertaaltechnisch is dat correct uit het Hebreeuws vertaald, de nieuwe Willibrord vertaling geeft hier echter: ... *en hij* (Noach) *richtte zijn schreden naar God.* Een nog duidelijker vertaling geeft: ... *met Gód ging Noach om.*⁶ De laatstgenoemde is de enige vertaling, die ik heb kunnen vinden althans, die recht doet aan de Hebreeuwse woordvolgorde en woordkeus. Het ‘gaan’ met God betekent in Tora altijd: leven volgens de voorschriften, volgens de ‘halacha’, het geheel van Bijbelse gedragsregels.

Noach vindt dus genade in de ogen van God omdat hij blijkbaar de enige van zijn generatie was die leefde volgens Gods gedragsregels, de enige die derhalve een rechtvaardige was. Dit ‘wandelen’, dit ‘gaan’ speelt ook een belangrijke rol in de eerste psalm, waarin misschien wel de beste omschrijving staat van een rechtvaardige, een psalm waarin we overigens pas in de laatste twee verzen het woord *tsadiék* tegen komen.

De rechtvaardigen spelen volgens de traditie nog een belangrijke rol. Want zoals de engelen Gods boodschappers zijn uit de hemel, zo zijn de rechtvaardigen zijn ambassadeurs op aarde, maar een *tsadiék* is groter dan een engel. Want een engel gehoorzaamt zijn Meester automatisch, terwijl een *tsadiék* God dient uit eigen vrije wil.⁷

Rechtvaardigheid/rechtvaardig zijn was ook een vereiste voor een priester, een *cohen*. Als we dan ook in de literatuur achter een naam de letters Kaf en Tsadee zien staan, betekent dit dat we hier te maken hebben met een *Cohen Tsadiék*, een rechtvaardige priester. Later werd deze afkorting, net zoals het woord *cohen* een gewone joodse familienaam, namelijk ‘Kats’.

De Kof

De letter Kof wordt in verband gebracht met het Hebreeuwse woord *kadasj*, en velen zal het woord ‘kaddiesj’ te binnen schieten. Beide woorden zijn afgeleid van het werkwoord *KaDaSj* dat heiligen betekent.

Om de oorspronkelijke betekenis van het woord *kadasj* (‘heiligen’) te weten te komen zoeken we weer op waar en wanneer dat woord in de Bijbel voor het eerst gebruikt wordt. En dat is in Genesis 2:3 waar staat dat God de zevende dag zegent en heiligt. God houdt sjabbat! Ook hier ligt er een verbinding tussen een paar wezenlijke bijbelse noties, tussen zegenen en heiligen, net zoals tussen de begrippen ‘rechtvaardigheid’, ‘genade’ en ‘Tora doen’. Joods-bijbelse noties staan nooit op zichzelf, maar zijn altijd aan elkaar gekoppeld. Als we proberen te doorgronden wat zegenen is, zullen we ook het begrip ‘heiligen’ beter begrijpen. God heiligt de sjabbat nadat hij haar⁸ gezegend heeft.

Wat is zegenen? In Genesis 2:28 vinden we wellicht het begin van een antwoord. God zegent de mensen door hen een opdracht te geven. De zegen is de opdracht! Ze moeten in alle opzichten creatief zijn en ze moeten de verantwoording voor de schepping op zich nemen. Hij ‘wijdt’ hen aan een bijzondere taak. En de betekenis van het werkwoord *kadasj* is dan ook: ‘widen aan’, ‘iets apart stellen’, ‘iets afzonderen voor een bepaalde taak of dienst’. Zegenen en heiligen zijn dus in

principe geen magische handelingen, esoterisch en onbegrijpelijk, maar begrippen gericht op de praktijk van het alledaagse leven volgens Tora.

In de traditie wordt God vaak aangeduid als 'de Heilige'. In de Talmoed komt honderden keren de uitdrukking voor: 'de Heilige, gezegend zij Hij'. Vaak wordt deze uitdrukking afgekort tot die ene letter Kof. Deze letter kan dan gelezen worden als twee letters namelijk de Kaf, waarvan de getalswaarde 20 is en de Wav met als getalswaarde 6. De letter Kof heeft dan de totale getalswaarde 26, precies dezelfde waarde als van het Tetragram, de 'onuitsprekelijke Naam van God'.⁹

Nog een "bewijs" als zou de Kof verwijzen naar de Heilige Naam is de getalswaarde van het wóórd *kof*. Deze is namelijk 186, evenals de getalswaarde van het woord *makom* dat 'Plaats' betekent, één van de namen van God waarmee in de traditie zijn alomtegenwoordigheid wordt uitgedrukt.¹⁰

Tenslotte volgens goed gebruik nog een vermaning! Het woord *kof* of *koef* betekent 'aap'. Volgens de overlevering verspeelden in bijbelse tijden de mensen tweemaal het voorrecht in hun uiterlijk op God te lijken. De eerste keer gebeurde dat in de generatie van Enos.¹¹ Hun uiterlijk veranderde en ze gingen aapachtige trekken vertonen. Want ze begonnen afgodsbeelden te maken en hen goden te noemen, aldus een midrasj op Genesis 4:26c : *toen begon men de naam van de Eeuwige aan te roepen*.

De tweede keer was toen de mensen de toren van Babel gingen bouwen om voor zichzelf een naam te maken.¹² Daarom, zegt de Midrasj streng, verloren zij hun kans op een deel van de toekomstige wereld en veranderden zij in apen, geesten en demonen! Tweemaal veranderde hun uiterlijk van een in Gods beeld en gelijkenis geschapen rechtvaardige in dat van een aap!

Noten

1. Het Hebreeuwse woord voor 'leven' is 'chai', bestaande uit de letters Cheet = 8 en Jod = 10. In Israël bestaat de gewoonte kinderen op hun 18e verjaardag een hanger te geven die bestaat uit de twee letters die samen het woord 'chai' betekenen.
2. Sjabbath 104a.
3. Zie Genesis 6, vers 8 e.v.
4. *Noach* = Noen(50) + Chet(8) en 'Genade' = *Chen* = Chet(8) + Noen(50).
5. Genesis 5, vers 24.
6. Peter Oussoren, 'De Stem uit het Vuur', Den Haag 1993. De eerste vijf Bijbelboeken naar het Hebreeuws.
7. Tanchoema Beresjiet 2.
8. Volgens het 'groene' boekje is het woord 'sabbat' mannelijk. Ik geef er de voorkeur aan de joodse traditie te volgen die de Sjabbat als een vorstin binnenhaalt.
9. Jod + Hee + Wav + Hee, 10 + 5 + 6 + 5 = 26.
10. Het woord *kof* bestaat uit een Kof (100), een Wav (6) en een Pee (80) samen 186. Het woord *makom* ("ons" woord 'mokum') bestaat uit een Mem (40), een Kof (100), een Wav (6) en een Mem (40) samen ook 186.
11. Zie Genesis 4:26. Beresjiet Rabba 23:5; Targoem Jonathan; Beresjiet Rabba 4:26; Sanhedrin 109.
12. Zie Genesis 11:1-9.

JUDAICA-AGENDA ZWOLLE EN OMGEVING VOORJAAR 2001

*Kopij voor de Judaica-agenda s.v.p. sturen naar: Red. Judaica-Bulletin, Postbus 194, 8000 AD Zwolle.
De cursussen in deze lijst worden georganiseerd door de Stichting Judaica Zwolle.*

zo 15-4 Pessach / Paasfeest (achtste dag)
di 17-4 Vrij Leerhuis 4 - De regels van het Gedrag
en die van Boete en Berouw, 4e
bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent:
dhr. J. Veldhuijzen
do 19-4 Jom Hasjoah / Herdenking Holocaust
za 21-4 Sjabbat Sjemienie (Lev. 9:1-11:47)

ma 23-4 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 9e
bijeenkomst. Tijd: 19.30-21.30 uur. Docent:
drs. J.L.C. Boertjens

wo 25-4 Lezing Genootschap Nederland Israël,
afdeling Kampen. Prof. C.J. Den Heijer
over: De ontstaansgeschiedenis van de
Joodse bijbel. Plaats: Broederkerk, ingang
Broederstraat 16, Kampen. Aanvang: 19.30
uur.
za 28-4 Sjabbat Tazrie'a (Lev. 12:1-13:59) -
Metsora (Lev. 14:1-15:33)

di 1-5 Vrij Leerhuis 4 - De regels van het Gedrag
en die van Boete en Berouw, 5e

za 5-5 bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent:
 dhr. J. Veldhuijzen
 Sjabbat Achareej Mot (Lev. 16:1-18:30) -
 Qedosjiem (Lev. 19:1-20:27)

 ma 7-5 Bijbels-Hebreeuws 1 (beginnerscursus), 20e
 bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent:
 drs. J.L.C. Boertjens
 di 8-5 Jom Ha'atmaoet / Onafhankelijkheidsdag
 Israël
 Korte cursus 3 - Joods Zwolle in woord en
 wandeling, 1e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30
 uur. Docent: drs. J. Hagedoorn
 * Lezing Genootschap Nederland Israël,
 afdeling Hoozevee. Mevr. Nanny ten Brink
 de Lieme over: Joodse feest- en
 gedenkdagen met hun culinaire gebruiken.
 Plaats: Goede Herderkerk, hoek
 Middenweg/Lomanlaan,
 Hoozevee. Tijd:19.30-21.50 uur.
 za 12-5 Sjabbat Emor (Lev. 21:1-24:23)

 ma 14-5 Bijbels-Hebreeuws 3 (bijhoudcursus), 10e
 bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent:
 drs. J.L.C. Boertjens
 di 15-5 Vrij Leerhuis 4 - De regels van het Gedrag
 en die van Boete en Berouw, 6e
 bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent:
 dhr. J. Veldhuijzen
 za 19-5 Sjabbat Behar (Lev. 25:1-26:2) -
 Bechoeqotai (Lev. 26:3-27:34)

 zo 20-5 **12e Synagoge-pad en 3e Samuel-Hirsch-
 lezing** door Krijgsmachtrabbin Dr. W.J.F.
 van Dijk over: *De Joodse ethiek van
 vredesvraagstukken*. Zie voor meer
 informatie elders in dit bulletin.
 ma 21-5 Bijbels-Hebreeuws 1 en 3, reserve
 bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent:
 drs. J.L.C. Boertjens
 di 22-5 Korte cursus 3 - Joods Zwolle in woord en
 wandeling, 2e bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30
 uur. Docent: drs. J. Hagedoorn
 za 26-5 Sjabbat Bemidbar (Num. 1:1-4:20)

 ma 28-5 Sjavoe'ot / Wekenfeest / Pinksteren (eerste
 dag)
 di 29-5 Sjavoe'ot / Wekenfeest / Pinksteren (tweede
 dag)
 za 2-6 Sjabbat Naso (Num. 4:21-7:89)

 di 5-6 Vrij Leerhuis 4 - De regels van het Gedrag
 en die van Boete en Berouw, reserve
 bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent:
 dhr. J. Veldhuijzen
 Korte cursus 3 - Joods Zwolle in woord en
 wandeling, reserve bijeenkomst. Tijd:19.30-
 21.30 uur. Docent: drs. J. Hagedoorn
 za 9-6 Sjabbat Beha'alotecha (Num. 8:1-12:16)

ma 11-6 Bijbels-Hebreeuws 1 en 3, reserve
 bijeenkomst. Tijd:19.30-21.30 uur. Docent:
 drs. J.L.C. Boertjens
 za 16-6 Sjabbat Sjelach Lecha (Num. 13:1-15:41)

 za 23-6 Sjabbat Qorach (Num. 16:1-18:32)
 za 30-6 Sjabbat Chaqat (Num. 19:1-22:1)
 za 7-7 Sjabbat Balaq (Num. 22:2-25:9)
 zo 8-7 Vastendag van 17 Tammoez
 za 14-7 Sjabbat Pienchas (Num. 25:10-30:1)
 za 21-7 Sjabbat Mattot (Num. 30:2-32:42) - Masee
 (Num. 33:1-36:13)
 za 28-7 Sjabbat Devarim (Deut. 1:1-3:22)
 zo 29-7 Vastendag van 9 Av / Treurdag
 Tempelverwoesting
 za 4-8 Sjabbat Wa'etchanan (Deut. 3:23-7:11)
 za 11-8 Sjabbat Eeqev (Deut. 7:12-11:25)
 za 18-8 Sjabbat Re'eeh (Deut. 11:26-16:17)
 za 25-8 Sjabbat Sjofetiem (Deut. 16:18-21:9)
 za 1-9 Sjabbat Kie Teetsee (Deut. 21:10-25:19)
 za 8-9 Sjabbat Kie Tavo (Deut. 26:1-29:8)

BIBLIOTHECARIA

In het leslokaal in de synagoge waar de cursussen
 van de Stichting Judaica plaatsvinden, staat een
 kleine, goed verzorgde bibliotheek met boeken en
 video's over het jodendom en aanverwante
 onderwerpen. De bibliotheek is open tijdens de
 cursusavonden en staat ter beschikking van de
 cursisten. Een (kaart) catalogus en een
 handleiding voor het lenen van de materialen zijn
 ter inzage.

De collectie bevat o.a. meerdere titels die gebruikt
 kunnen worden als aanvullend materiaal voor de
 cursussen van de Stichting Judaica. Regelmatig
 worden nieuwe titels toegevoegd, door
 schenkingen of via eigen aankoop. Een selectie
 uit de...

Nieuwe aanwinsten.

Arav, Max, Jezus, gestalte van de tora; joodse
 mystiek in het Lukasevangelie (213.5)

Moordenaars onder ons; uit de dossiers van
 Simon Wiesenthal (az.isra. 944.9)

Peli, Pinchas, De Tora vandaag (226)

Poncé, Ch., Kabbalah; achtergrond en essentie
 (213.5)

Rosenberg, S., Antwoord aan een rabbijn; studie
 over het Jodendom (213)

Tijn, Maartje van, Het boek van goed én kwaad;
 uitleg van Genesis 2, 3 en 4 (226.4)

Tweespalt en verbondenheid, Joden en christenen
 in historisch perspectief; joodse reacties op
 christelijke theologie; onder red. van M. van
 Loopik (213)

Whitlau, W., Niet in de hemel; verkenningen in de wereld van de Joodse traditie (213)

Zangwill, J., Kleinkinderen van het ghetto, Een uitgave van 1907, waarin het leven van de Joodse middenstand in Engeland belicht wordt

Zee, Nanda van der, Om erger te voorkomen, De voorgeschiedenis en uitvoering van de vernietiging van het Nederlandse Jodendom tijdens de Tweede Wereldoorlog (az.isra 944.7)

Zuidema, Willem, De gein van het leren, Aktuelle vragen in het licht van de joodse traditie (213)

Met dank aan de schenkers van deze aanvullingen voor de bibliotheek.

Dicky Koffeman-Wielenga

12e SYNAGOGEPAD 3e SAMUEL-HIRSCH-LEZING

Op zondag 20 mei a.s. organiseert de Stichting Judaica Zwolle voor de 12e keer in successie het Synagogepad ter afsluiting van het cursusseizoen. Het Synagogepad begint 's morgens om 10.30 uur in de grote zaal met de *3e Samuel-Hirsch-lezing*, die dit jaar verzorgd wordt door krijgsmachtrabbin drs W.J.F. van Dijk. Het onderwerp van de lezing luidt: *De Joodse ethiek van vredesvraagstukken*. De Samuel-Hirsch-lezingen hebben als doel de actualiteit van het jodendom voor de wereld van nu onder de aandacht te brengen. Controversiële onderwerpen mogen daarbij niet uit de weg worden gegaan, juist vanwege hun actuele karakter. In de lezing zal rabbijn Van Dijk dan ook aandacht besteden aan de situatie in het Midden-Oosten, waarin de joodse vredesethiek geen vrijblijvende aangelegenheid is.

Het programma van de ochtend luidt als volgt:

- 10.30 uur Ontvangst met koffie
 Deelnemers aan de lezing betalen een entree van f 7,50 ter bestrijding van de kosten
- 11.00 uur Welkomstwoord door de voorzitter
- 11.05 uur 3e Samuel-Hirsch-lezing
- 12.00 uur Vragen en discussie
- 12.30 uur Afsluiting

Van 12.30 tot 13.30 uur is er een pauze. Wie zowel aan het ochtend- als aan het middagprogramma wil deelnemen, zal voor eigen lunch moeten zorgen. In de synagoge is dan alleen koffie, thee en melk te koop.

's Middags is er een programma met drie workshops, een videovertoning en rondleidingen door de tentoonstelling en het religieuze gedeelte van de grote synagogezaal. De workshops zijn de volgende:

13.30 - 14.30 uur "Man en vrouw: een paradijselijke verhouding? Rabbijnse exegese bij Genesis 2" door Jan Veldhuijzen in de bovenzaal.

Parallel daaraan: "De gelijkenis van de verloren zoon: een midrasj?" door Dick Broeren in de kleine synagoge.

14.45 - 15.45 uur "Sjabbat en zondag: moeder en dochter?" door Peter van 't Riet in de kleine synagoge.

Parallel daaraan een videovertoning over de Joodse gemeenschap van Antwerpen.

De tentoonstelling en de synagoge zijn open tot 16.30 uur. De entree voor het middagprogramma is gratis.

Voor meer informatie is er een folder beschikbaar die kan worden opgevraagd bij de administratie van de Stichting Judaica, tel. 038-4539283.

In memoriam Daan Stibbe

Na een lange periode van ziek zijn, overleed op 24 februari jl. de voorzitter van de Joodse Gemeente Zwolle David ('Daan') Stibbe. Drie dagen later werd hij op de Joodse begraafplaats aan de Kuyterhuislaan onder zeer grote belangstelling begraven.

In overlijdensadvertenties wordt zo vaak geschreven: "Wij missen hem". Dat zal zeker zo zijn voor zijn vrienden in en rond de synagoge. Maar het allermeeste wordt hij gemist in zijn gezin. Zijn vrouw Annie,

zijn kinderen Hetty, Daniëlle en Berney met hun partners en de kleinkinderen hebben nu niet meer de man om zich heen, die altijd bezig was. De man, die altijd aan het regelen was, die altijd telefoneerde ("Zeg Willy, luister eens ..."), de man die altijd plannen had. Het moet stil zijn geworden in dat huis aan de Wipstrikkerallee.

Er is in de afgelopen weken veel gezegd en geschreven over de verbinding Daan Stibbe en de gerestaureerde synagoge, zijn sjoel. Eindeloos waren zijn ideeën en plannen. Het moest allemaal nog beter worden, veiliger, praktischer en mooier. De sjoel moest bruisen van leven. Er moest een lift komen zodat er voor niemand belemmeringen zouden zijn om ook de bovenverdieping te bezoeken. De tentoonstelling op het vroegere dames balkon en de ruimte waar cursussen worden gegeven moesten ook voor bezoekers in een rolstoel te bereiken zijn. En de begraafplaats - het is schrijnend om juist daarover te schrijven - moest worden heringericht. Dat laatste is gebeurd. Daan was de eerste die er daarna werd begraven....

Ik heb Daan Stibbe meer dan 60 jaar gekend. In dat kleinstedse vooroorlogse provinciestadje Zwolle ontmoette je elkaar vaak genoeg. Ik was, denk ik, een van de weinigen die hem nog wel eens plagend 'Daantje' noemde. Hij noemde mij dan 'Willy'. Onze kindernamen. De ouders kenden elkaar. Wie kende wie toen niet? Toch waren er ook verschillen. Onze opleidingen, de beroepen van onze vaders en later ook onze eigen levenspaden liepen nogal uiteen. Achtentwintig jaar was ik Zwolle ontrouw. Toen ik terug kwam vroeg hij mij al spoedig zitting te nemen in het bestuur van de Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle. Het jarenlange gevecht om de synagoge te behouden en te restaureren begon.

Was ik het altijd met hem eens? Nee, zeker niet. We waren daarvoor ook te verschillend van aard. Maar de vriendschap was dusdanig, dat ik in de toespraak die ik, op zijn verzoek, hield bij het honderdjarig bestaan van de synagoge, hem uit de grond van mijn hart kon zeggen: "Daan, je bent soms een lastige man, maar godzijdank hebben we lastige mensen zoals jij broodnodig. Anders komt er niets van de grond."

Ik hield van die man.

Ik ben er van overtuigd, dat mede-bestuursleden van Judaica en zeker ook de cursisten, zelfs als zij Daan Stibbe persoonlijk niet van dichtbij hebben gekend, met respect en dankbaarheid aan hem denken.

Zichrono liwracha. Moge zijn ziel worden gebundeld in de band van het eeuwige leven. Zijn nagedachtenis zij ons tot zegen.

Wil Cornelissen

<p>In memoriam J.H. (Jo) van Beers. 7-2-1924 - 16-2-2001</p>

Op 16 februari j.l. is plotseling ons oud-bestuurslid J.H. (Jo) van Beers overleden. Hij is op 21 februari na een dienst van woord en gebed in de gereformeerde kerk in zijn woonplaats Zwartsluis begraven. Hij was ruim een week daarvoor 75 jaar geworden.

Wij maakten voor het eerst kennis met Jo van Beers toen hij zich in 1988 aanmeldde voor het Vrij Leerhuis 'Inleiding tot het Jodendom'. Zijn interesse voor het jodendom en Israël was toen reeds lange tijd aanwezig vanwege zijn ervaringen tijdens de bezetting en zijn latere activiteiten als reisleader bij Israël-reizen. Sedertdien heeft hij nog aan vele Vrije Leerhuizen en cursussen deelgenomen. Nadat hij te kennen had gegeven zich voor de activiteiten van de Stichting te willen inzetten werd hem in 1990 gevraagd in het bestuur zitting te nemen. In 1991 nam hij het penningmeesterschap op zich waarbij hij zijn grote administratieve kennis en ervaring ten dienste van de Stichting inzette. Gezondheidsredenen noopten hem om in 1996 terug te treden. Wij gedenken hem met grote waardering en dank voor wat hij voor de Stichting heeft betekend. Onze oprechte deelneming gaat uit naar zijn echtgenote, kinderen en kleinkinderen. Wij wensen hen kracht om dit verlies te dragen.

Namens het bestuur van de Stichting Judaica, Cees Verdonk

<p>Boekaankondiging</p>

In de keuken van het geheugen, Nagelaten door vrouwen van Theresienstadt, Redactie: Cara De Silva, Uitgeverij De Toorts, Haarlem, 120 pagina's, f 37,50. Centraal in dit boekje staan de recepten die de hongerende vrouwen in het getto en concentratiekamp Theresienstadt (Tsjechië) aan elkaar doorgaven en die zijn opgetekend door Wilhelmina (Mina) Pächter. De recepten zijn afkomstig uit de rijke, stevige Tsjechische keuken. Een monument voor de moedige vrouwen die Hitler trotseerden en een stukje van zichzelf lieten overleven door een gedeelte van hun erfgoed te bewaren, aldus de aankondiging. Het boekje bevat ook enkele gedichten van Mina Pächter en *Enkele kanttekening bij het Voorwoord* door R.C. Musaph-Andriesse. Daaruit blijkt dat praten over recepten onder invloed van de honger in alle kampen een belangrijk deel van de conversatie uitmaakt.

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle, Postbus 194, 8000 AD Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar.

Abonnementen kosten f 12,- per jaar, over te maken op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, o.v.v. 'abonnement'.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, concerten en tentoonstellingen in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- D. Broeren
- W. Cornelissen (rondeleider synagoge)
- S.P. van 't Riet (voorzitter),
- B.W. Tiesinga (penningmeester)
- J. Veldhuijzen (secretaris-cursuscoördinator)
- C. Verdonk (administrateur)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Men kan deze aanvragen bij de cursuscoördinator (038-4651048). De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mevr. D. Koffeman-Wielenga (tel. 0591-616543).

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, over het onderwerp 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is meestal op de eerste zondag van de maand geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de precieze data de Judaica Agenda in dit bulletin). Dan worden er vanaf 14.00 uur ook rondleidingen verzorgd. De toegang: f 2,50 per persoon.

De Stichting Judaica Zwolle werkt bij gelegenheid samen met: Joodse Gemeente Zwolle, Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle, Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle, B. Folkertsma-Stichting voor Talmudica te Hilversum, Bureau Kerk-en-Israël van de Samen-op-Weg Kerken te Utrecht, VU-Podium Vrije Universiteit Amsterdam.

Giften voor het werk van de Stichting Judaica Zwolle zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op postgiro 259272 of op bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel.

ABONNEMENT JUDAICA BULLETIN

Een abonnement op het Judaica-Bulletin kost f 12,- per jaar, over te maken op giro 259272 of bankrekening 95.24.27.737 t.n.v. penn. Stichting Judaica Zwolle, Meppel, onder vermelding van 'abonnement'.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt omstreeks 1 juli 2001. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van juni 2001 te zijn ingeleverd. Adres: Postbus 194, 8000 AD Zwolle.

VAN DE REDACTIE

Wegens plaatsgebrek zal de volgende aflevering van de serie *Dieren in Tenach en joodse traditie* verschijnen in het volgende nummer van het Judaica Bulletin.

OPROEP

Met ingang van het komende seizoen (juli 2001) zal Berend Tiesinga het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle verlaten. Berend is vijf jaar onze penningmeester geweest en heeft in samenwerking met de andere bestuursleden de financiën van de stichting voortreffelijk beheerd. Om in de ontstane vacature te kunnen voorzien zou het bestuur van de Stichting Judaica graag in contact komen met belangstellenden voor de bestuursfunctie van

penningmeester (m/v)

Van de nieuwe penningmeester verwachten wij dat hij/zij

- de doelstellingen van de stichting een warm hart toedraagt;
- bereid is het bestuurslidmaatschap te vervullen op vrijwilligersbasis;
- enige ervaring heeft met beheer van financiële middelen in een kleine organisatie;
- beschikt over een computer en een internetaansluiting (programmatuur kan zo nodig in overleg door de stichting worden aangeschaft).

Belangstellenden kunnen zich in verbinding stellen met de voorzitter, Peter van 't Riet, tel. 038-4536647.